



## Paugurknābja gulbju pētījumiem Rīgā – 30

RUSLANS MATROZIS,  
matruslv@inbox.lv



Šajā rakstā pastāstīšu par vienas sugas – paugurknābja gulbja – populācijas pētījumu Rīgā, kas notiek jau 30 gadus (1988–2017). Svarīgi, ka visas tālāk aprakstītās aktivitātes – sugas skaita monitorings, gredzenošana, gredzenu lasīšana, ziņas masu medijiem, kā arī pētījumu rezultātu apkopošana un publicēšana, balstītas uz brīvprātības principu. Visi dalībnieki vai gadījuma ziņu sniedzēji to ir darījuši savā brīvajā laikā, nesāņemot par to ne atalgojumu, ne kādus citus labumus. Manuprāt, šis ir labs piemērs tam, ka kopīgas intereses var apvienot cilvēkus ilgstoši darboties mērķa sasniegšanas vārdā, arī ornitoloģijas jomā.

### Pētījuma pirmsākumi (1988–1991)

Jūrmalas piekraste kā regulāras paugurknābja gulbju ziemošanas vieta ir zināma vismaz kopš 20. gs. 80. gadu sākuma<sup>1</sup>. 1987./88. gada ziemā trīs aktivisti – Vladimirs Smislovs, Ēriks Dreibants un Aleksejs Kuročkins – sāka gredzenot un lasīt gredzenus Jūrmalas piekrastē ziemojošajiem

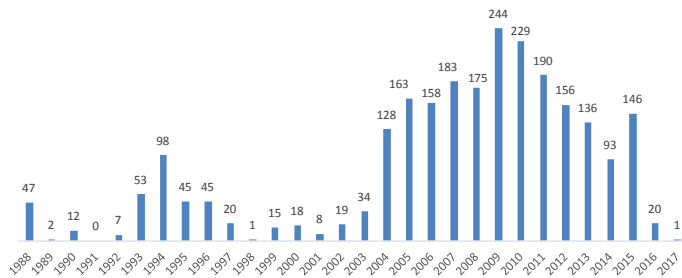
<sup>1</sup> 20. gs. 80. gados Jūrmalas vietējā avīzē publicēti vairāki raksti par pilsētas piekrastē ziemojošajiem paugurknābja gulbjiem un ar to saistītajām problēmām (piebarošana, glābšana) (Kuzņecova 1982; Rupenheite 1983; Pļavpāvuls 1984; Lipsbergs 1985; Viksniņa 1985).

gulbjiem. Tas kļuva iespējams, pateicoties faktam, ka tieši šajā siltajā ziemā vairākās gulbju un citu ūdensputnu piebarošanas vietās Jūrmalā (pie Jaunķemeriem, Kauguriem un Dzintariem) uzturējās netipiski daudz gulbju – kopā aptuveni 57 īpatņi, bet marta beigās masveidā atlidoja migranti, un pie Dzintariem vien tika uzskaitīts ap 150 gulbjiem vienlaikus. Starp ziemotājiem un pavasara migrantiem bija 16 ārzemēs (Polijā, Lietuvā un Dānijā) gredzenoti īpatņi.

Nākamajās ziemās ziemojošo gulbju skaits Jūrmalas piekrastē un citās

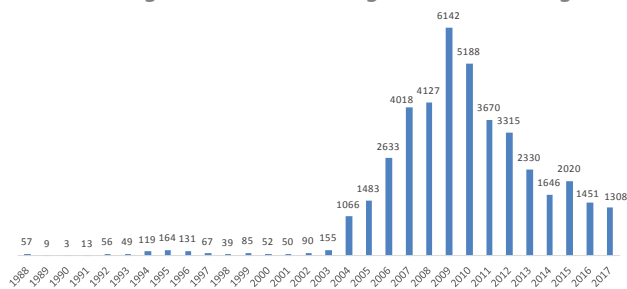


Projekta emblēma. Zīmējuma autors: Aleksejs Kuročkins, 2007.



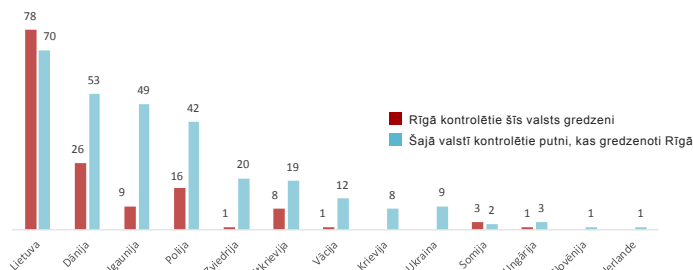
1. ATTĒLS. Gredzenoto paugurknājba gulbju skaits Rīgā un tās apkārtnē (1988–2017).

FIGURE 1. Number of ringed Mute Swans in Riga and surroundings (1988–2017).



2. ATTĒLS: Kontrolēto paugurknājba gulbju skaits Rīgā un tās apkārtnē (1988–2017).

FIGURE 2. Number of recoveries of swans in Riga and surroundings (1988–2017).



3. ATTĒLS. No 1988. līdz 2017. gadam no 2446 apgredzenotajiem gulbjiem 289 ir kontrolēti ārzemēs – 13 Eiropas valstīs (11,8%). Rīgā kontrolēti 143 gulbji ar 9 valstu gredzeniem.

FIGURE 3. From 1988 to 2017, 289 of 2446 ringed swans has been recovered outside Latvia – in 13 Europe countries. (11,8%). In Riga recovered 143 swans from 9 countries.



4. ATTĒLS. Rīgā gredzenoto vai kontrolēto (1988–2017) paugurknājba gulbju gredzenošanas un kontrolēšanas vietas. Lielākie attālumi: 1267 km Nīderlandē un 1230 km Ukrainā.

FIGURE 4. Places of Mute Swan ringing or recovery that has been ringed or recovered in Riga (1988–2017). Largest distances: 1267 km to the Netherland and 1230 km to Ukraine.

Rīgas ūdenstilpēs pakāpeniski pieauga, vēl vairāk putnu pierada pie cilvēkiem un labprāt pieņēma no viņiem papildu barību (galvenokārt baltmaizi). Iespēju robežās turpinājās arī gredzenošana un to kontrolēšana. Tad vienu pēc otra aktivistus iesauca armijā, tāpēc gredzenošanas aktivitāte mazinājās.

## Ziemojošo gulbju uzskaitē un gredzenošana (1992–2003)

Sākot ar 1991./92. gada ziemu, gredzeno kontrolēšanai un gredzenošanai pievērsās jaunāki entuziasti – Ruslans Matrozis, Mārtiņš Kalniņš, Floriāns Savičs un daži citi. Pirmajā sezonā tika lasīti gredzeni, bet 1992./93. gada ziemā Mārtiņš Kalniņš mājas apstākļos izgatavoja gredzeno partiju, sērijas burtu un numuru nokrāsojot ar ūdensizturīgu krāsu, lai to varētu vieglāk nolasīt ūdenī. Rezultātā 90. gados izveidojās tradīcija ziemas mēnešos pievērst uzmanību tieši gulbjiem, gan veicot skaita monitoringu galvenajās ziemošanas vietās (Dārziņu attekā, Daugavā pie Dārziņiem, Sausajā Daugavā, Juglas ezerā un Ķīšezerā pie Saules dārza), gan vācot gredzenošanas vietas un iespēju robežās gredzenojot tos putnus, kurus bija iespējams noķert ar rokām uz piebarošanu (Stipniece, Matrozis 2001). Regulāri (gandrīz visās brīvdienās) tika apmeklētas ziemojošo gulbju koncentrēšanās vietas Dārziņos un Doles salā, dienā starp noteiktām vietām veicot garas pastaigas līdz pat 15 km garumā.

Jāteic, ka tajos gados vien daļa ziemojošo gulbju tuvojās cilvēkiem un pieņēma cienastu, bet 21. gs. sākumā bailes no cilvēkiem bija pārvarējusi jau lielākā daļa un atturējās vien dažī.

No 1991./92. līdz 1998./99. g. ziemas sezonai savākie dati par gredzenotajiem gulbjiem sezonālu ar roku rakstītu atskaišu formā tika nosūtīti uz Latvijas Gredzenošanas centru. Ar laiku, pieaugot datu apjomam, bija jāizdomā veids, kā tos turpmāk glabāt un apstrādāt.

Parādotes personālajai datortehnikai, 2000. gadu sākumā tika izveidota datubāze "Microsoft Access" programmā. To izmanto arī mūsdienās un uztur šo rindu autors.

## Gulbju pētījums visa gada garumā (2004–2017)

Ap 2002. gadu tika novērots nākamais gulbju uzvedības lūzums – barību no cilvēkiem tie sāka pieņemt ne tikai ziemā, bet arī citos gadalaikos. Tāpēc tika nolemts turpināt gredzenošanu visu gadu. Lai veltītu pētījumam vairāk laika, raksta autors pārtrauca vadīt jūras izskaloto putnu uzskaites projektu<sup>2</sup>, kas prasīja lielāko daļu viņa brīvdienā.

Pieaugot gredzenoto putnu skaitam, radās arī gredzenu deficīts, bet tieši ap to laiku parādījās iespēja no Latvijas Gredzenošanas centra par brīvu saņemt rūpnieciski ražotus labas kvalitātes gredzenus, kuri tika iepirkti no zviedru uzņēmuma "I.Ö. Mekaniska AB". Tas atviegloja pāreju uz gredzenošanu visa gada garumā, sākot ar 2004. gada janvāri, jo par šo problēmu vairākus gadus vairs nebija jādoma.

Šajā periodā gulbju projektam aktīvi pieslēdzās arī citi dalībnieki – Latvijas Dabas muzeja darbinieki Dmitrijs Boiko un Jānis Dreimanis, putnu fotogrāfs Oļegs Miziņenko, kā arī pensionāres Ņina Guraļņika un Silvija Priedniece. Pateicoties dāņu gulbju pētnieka Pelles Andersena-Harilda palīdzībai un atbalstam, tika saņemti kakla gredzeni, ar kuriem piecu ziemu laikā (2004–2009) Rīgā un apkārtnē apgredzenoti 98 paugurknābja gulbji. Lai palielinātu sabiedrības informētību,

<sup>2</sup> No 1988. līdz 2003. gadam Latvijā samērā regulāri tika veikta jūras izskaloto putnu uzskaitē, pastaigu maršrutos pārbaudot visu Latvijas jūras piekrasti un veicot visu izskaloto sugu uzskaiti. Lielāko ieguldījumu tās organizēšanā un īstenošanā periodā no 1988. līdz 1997. gadam sniedza putnu izpētes entuziasti Aleksejs Kuročkins (faktiski vadīja šo projektu) un Vladimirs Smislovs. No 1998. gada februāra projekta vadību pārņēma R. Matrozis un vadīja to līdz 2003. gada beigām. Kopā šajos gados apsekota piekraste 10 600 km garumā un atrasti 9600 izskaloti putni no 130 sugām.

## 1. TABULA. Paugurknābja gulbju Rīgas populācijas raksturojums.

TABLE 1. Population description of Mute Swan in Riga.

Teritorija	ap 500 km <sup>2</sup>
Ligzdojošo pāru skaits	30–50 pāri
Maksimālais dzīves ilgums	18+ gadi (tēviņš), 17 gadi (mātīte)
Maksimālais veiksmīgi ligzdojošo gulbju vecums	15+ gadi (tēviņš), 16+ gadi (mātīte)
Kopējais mazuļu skaits vienam ligzdotājam dzīves laikā	46 mazuļi (tēviņš), 59 mazuļi (mātīte)
Garākais nepārtrauktas ligzdošanas periods	11 gadi (mātīte), 10 gadi (tēviņš)
Ligzdošanu dzīves laikā uzsāk	8%
Ligzdošana 1–2 sezonās	66%



Foto: A. Kuročkins

Vladimirs Smislovs ķerot gulbi Jūrmalas piekrastē, 24.12.1990.

tika publicēti vairāki raksti, kuros dabas draugu uzmanība tika vērsta uz gredzenotajiem gulbjiem ar lūgumu ziņot par nolasiņumiem (Matrozis 2004; Matrozis, Boiko 2005a; Matrozis 2006).

Tika rīkotas arī ekspedīcijas uz kaimiņvalstīm. Tā 2005. gada janvārī un 2009. gada februārī Matrozis ar Boiko devās uz Lietuvas lielāko paugurknābja gulbju ziemošanas vietu – Nemunas upi Kauņā, mērķis – veikt gan gredzenošanu, gan īpaši to kontrolēšanu (pārskats par pirmo ekspedīciju ir publicēts: Matrozis, Boiko 2005b). Savukārt 2009. gada jūlijā R. Matrozis kopā ar Oļegu Miziņenko un Tatjanu Guščinu meklēja mūsu gulbjus ar kakla gredzeniem spalvu maiņas vietās Pērnavas liča piekrastē.

<sup>3</sup> Pēc autora apkopotās informācijas, R. Matrozis par gulbju tēmu sniedzis vismaz 62 intervijas (1995–2017), bet D. Boiko – vairāk nekā 100 (2003–2017).

## Publicitāte un pētījuma rezultāti

Sākot ar 1995. gadu, R. Matrozis un D. Boiko dažādiem Latvijas masu medijiem snieguši vairāk nekā 160 intervijas par gulbju tēmu, tai skaitā izmantojot Rīgas paugurknābja gulbju pētījuma laikā iegūtos rezultātus<sup>3</sup>. Kopš 1999. gada R. Matrozis ir publicējis 13 zinātniskus un populāri zinātniskus rakstus un konferenču tēzes, kā arī prezentējis pētījuma rezultātus 22 pasākumos: septiņās LOB kopsapulcēs–saietos un 15 konferencēs, tai skaitā starptautiskās (Matrozis u.c. 2008; Matrozis 2011, 2018). No svarīgākajām populāri zinātniskajām publikācijām gribētos izcelt pārskatu par piebarošanas tradīcijas attīstību (Matrozis 2012) un apkopojumu par gulbju un cilvēku savstarpējām attiecībām Latvijā (Matrozis 2017).

## Nākotnes plāni

Trijās desmitgadēs datubāzē ir uzkrāts ievērojams informācijas apjoms: ziņas par 2446 apgredzenotiem putniem un iegūtas 41 536 kontroles (līdz 544 vienam īpatnim, vidēji – 16). Ņemot vērā vienas populācijas vidējo dzīves laiku (8–10 gadi), ir savākta salīdzināma informācija par vairākām paaudzēm.

No 2016. gada pavasara aktivā gredzenošana pārtraukta, bet tuvākajos gados vēl tiks turpināta gredzenoto gulbju kontrolēšana un monitorings lielākajās piebarošanas vietās. Pēc vairākiem gadiem plānots apkopot un publicēt pētījuma rezultātus.

## Pateicības

Paldies vairāk nekā 300 cilvēkiem, kuri 30 gadu laikā ir ziņojuši par nolasītiem gredzeniem, palīdzot uzkrāt pilnīgākus datus par vietējo paugurknābja gulbju populāciju. Īpašs paldies tiem, kas ilgstoši atbalstīja projektu, ieguldot tajā savu brīvo laiku un finanses, īpaši aktīvākajiem dalībniekiem – Dmitrijam Boiko, Jānim Dreimanim, Ņinai Guraļņikai, Silvijai Priedniecei, Oļegam Miziņenko un Mārtiņam Kalniņam. Paldies pēdējos gados aktīvajiem gredzenu lasītājiem – Arnim Arnicānam, Mārcim Tīrumam, Jurim Vīgulim!

Paldies Latvijas Gredzenošanas centra vadītājam Jurim Kazubiernim (1940–2016) par palīdzību un atbalstu gredzenu izgatavošanā un pasūtīšanā, kā arī par gredzenošanas datu apmaiņu.

Sirsnīgs paldies manai sievai Egijai par vairāk nekā 250 kopīgajiem braucieniem uz gulbjiem un regulāru atbalstu. Mēs visi esam pierādījuši, ka ar atbilstošu motivāciju varam lieliski paveikt milzīgu darbu, vācot zinātniskus datus par vienu putnu sugu, turklāt bez papildu finansējuma un nepārtraukti 30 gadu garumā!



Foto: R. Matrozis

Mārtiņš Kalniņš aktīvi piedalījies pētījumā 15 ziemas sezonas (1991./92.–2005./06.), apgredzenojis 219 putnus, nokontrolējis 939 gredzenus. Šajā darbā ieguldījis 130 dienas. M. Kalniņš gredzeno jauno paugurknābja gulbi Sausajā Daugavā, 21.12.1997.



Foto: R. Matrozis

Dmitrijs Boiko projektā aktīvi iesaistījās 2003. gadā un veltīja tam 664 dienas, apgredzenojot 889 gulbjus un papildinot datubāzi ar 8344 kontrolēm. D. Boiko Salaspilī pirms putna ķeršanas, 23.09.2004.



Foto: R. Matrozis

Jānis Dreimanis no 2005. līdz 2017. gadam ievērojami palīdzēja veikt uzskaiti un lasīt gredzenus, galvenokārt Daugavā pie Ķengaraga, kopā savācot 7320 kontroles (nolasīts 921 gredzens). J. Dreimanis Dabas muzeja putnu ekspozīcijā, 25.04.2013.



Ruslans Matrozis sniedz interviju LTV1 žurnālistei Judītei Čunkai par gulbjiem pilsētā. Daugava pie Ķengaraga, 20.03.2012.

## Literatūra

- Kuzņecova T. 1982. Gulbji pārziemo Jūrmalā. *Jūrmala* 05.02.1982.: 4.
- Lipsbergs J. 1985. Vai gulbji ir glābjami? *Jūrmala* 19.01.1985.: 2–3.
- Matrozis R. 2004. Uzmaniību – gulbji ar kakla gredzeniem! *Putni dabā* 13.4: 8.
- Matrozis R. 2006. Uzmaniību – gulbis ar gredzenu! *Vides vēstis* 3: 28–31.
- Matrozis R. 2011. Review of the Mute Swan migration and ecological studies in Riga (Latvia), 1988–2011. *8th Conference of the European Ornithologists' Union 27-30 August 2011, Riga*. Programme and Abstracts: 248.
- Matrozis R. 2012. Gulbju piebarošanas tradīcijas attīstība Latvijā. *Putni dabā* 2012/3–4: 42–47.
- Matrozis R. 2017. Gulbji un cilvēki. *Vides vēstis* 4: 20–25.
- Matrozis R. 2018. 30 years (1988–2017) of the study of a Mute Swan *Cygnus olor* population in Riga (Latvia). *6th International Swan Symposium 16–19 Oct 2018. Tartu, Estonia*. Programme and book of abstracts: 45.
- Matrozis R., Boiko D. 2005a. Paugurknābja gulbju *Cygnus olor* gredzenošana ar kakla gredzeniem: pirmā gada rezultāti. *Putni dabā* 15.1: 22–27.
- Matrozis R., Boiko D. 2005b. Ziemas gulbji kaimiņzemē. *MMD* 11: 30–33.
- Matrozis R., Boiko D., Kalniņš M. 2008. Winter movements of Mute Swans *Cygnus olor* from Riga city and its surroundings wintering places. *The 1st European Swan Conference. Swan Ecology and Biology. 08–11.10.2008. Daugavpils, Latvia*. Programme and book of Abstracts: 21.
- Plāvāpūvulis V. 1984. "Putnu tirgus" Jaunķemeru pludmalē. *Jūrmala*, 21.01.1984.: 4.
- Rupenheite I. 1983. Gulbji jūtas labi. *Jūrmala*, 19.02.1983.: 4.
- Stīpniece A., Matrozis R. 2001. The Mute Swan (*Cygnus olor*) wintering in Latvia (1984–2001). *Acta Biologica Universitatis Daugavpiliensis* 1 (1): 45–50.
- Viksnīņa S. 1985. Labestības reflekss. *Jūrmala*, 12.02.1985.: 2–3.

## Summary

### 30 years (1988–2017) of studying the Mute Swan population in Riga /Ruslans Matrozis/

In January 1988 Mute Swan ringing activities were started in Riga and its surroundings. Over the past 30 years a total of 2,446 individuals have been ringed, and 41,536 recoveries reported (up to 544 per one swan, but on average 16). Of these 289 (11.6%) were recovered abroad, the longest migration distances were to the Netherlands (1,267 km) and to Ukraine (1,238 km). In Riga 143 swans were recovered which were ringed in other countries, mostly (54%) in Lithuania. More than 300 persons reported information about ringed swans, but the most active participants of this study were – Ruslans Matrozis, Dmitry Boiko, Jānis Dreimanis, Silvija Priedniece, Ņina Guraļņik, Oļegs Mizīņenko and Mārtiņš Kalniņš who collected more than 97% of all data. It should be noted that the study was conducted entirely on a voluntary basis.